

ДО НАСТАВНО-НАУЧНИОТ СОВЕТ
НА ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ „БЛАЖЕ КОНЕСКИ“
СКОПЈЕ

Примено:	03-05-2022		
Орг. Единица	Бр. на	Титул	Вредност
	10	64/7	

На својата седумдесет и втора редовна седница одржана на 20.04.2022г. Наставно-научниот совет на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ нè избра за членови на рецензентската комисија за оценка на магистерскиот труд на кандидатот Ивана Лозаноска под наслов „Компаративно толкување на романите: „Читачот“ од Бернхард Шлинк, „Белиот хотел“ од Д. М., Томас и „Парите од Хитлер“ од Радка Денемаркова низ призма на филозофијата за тоталитаризмот и за геноцидот на Хана Арент.“

Во согласност со содржината на магистерскиот труд и врз основа на донесената одлука на Наставно – научниот совет нè претставува чест да го приложиме следниов
ИЗВЕШТАЈ

Кандидатката Ивана Лозаноска изработи магистерски труд со обем од 100 страници компјутерски обработен текст. Магистерскиот труд е составен од следниве поглавја *Вовед, Толкување на тоталитаризмот низ призма на филозофијата на Хана Арент, Проблемот на злото, Разум и баналност во злото, За геноцидот и насилствата врз еврејските жени во гетото, Форми на сексуално насилство, Антиципаторски реакции, „Читачот“, „Белиот хотел“, „Парите на Хитлер“, Заклучок* и соодветно изработена библиографија.

Во **воведниот дел**, кандидатката укажува дека нејзиното истражување е врзано за клучните категории тоталитаризам и геноцид низ филозофската и исторско-политичка визија на Хана Арент, жена политички филозоф, но и за компарацијата на романите „Читачот“, „Белиот хотел“ и „Парите на Хитлер.“ Во овие романи, кандидатката настојува да се фокусира врз женските ликови кои се клучните во приказните од периодот на фашизмот, значи во времето на Втората светска војна и по неа, а кои во нивното дејствување се претставени во околности во кои се изложени на насилство и тортура.

Во **првиот дел** посветен на толкувањето на концепциите за тоталитаризмот и за геноцидот, кандидатката се осврнува врз студијата на Хана Арент *Извори на тотализмот* и го дефинира тоталитаризмот токму како спој на идеологијата и теророт. Идеологијата, според оваа теорија е определена со настојувањето за потчинување на историјата на логиката на само една идеја, а последицата од таа примена не е корпусот тврдења за нешто што е, туку развивање на еден процес кој е во постојана промена. Идеологиите, низ призмата на тоталитарната визија тврдат дека ги познаваат тајните на севкупниот историски процес – тајните на минатото, заплетканоста, сегашноста, неизвесната иднина - тие се фокусирани врз настанувањето и исчезнувањето, подемот и падот на културите, а во објаснувањата се обидуваат да ја сведат историјата на „законот на природата“. На пример, во тоталитарното право се подразбира дека историјата е движење. Во толкувањето на тоталитаризмот, сите закони се закони на движење. Во примерот на тоталитаризмот во комунистичките општествени системи како што е оној создаван од болшевиците се воведуваат закони кои треба да го водат, на пример, советското општество во правец на комунизмот, следејќи го историскиот материјализам на Маркс. Во постигнување на усвоената цел, долги децении во советското општество, се сметало дека е оправдано користењето на теророт. Истиот начин на усвојување и остварување на убедувањата го оправдувал и теророт на фашистите заснован врз национал-социјалистичката идеолошка матрица.

Теророт, во ова објаснување, е именуван како „еден вид световна рака на идеологијата.“ Тој го уништува реалното, донесува одлука за укинување на класите, односно идеологијата класите ги определува како истрошени. Таа, идеологијата, во наведениот контекст и логика е фактор кој пресудува, а теророт е сфатен како извршител на пресудата. Во толкувањата од ова поглавје, кандидатката ги вградува

коментарите за Х. Арент поврзани со овој состав од врски меѓу убедувањата и практиките на насилно реализирање. И покрај фактот дека мнозина филозофи ја сметале Арент за филозоф, таа себе си се квалификувала како теоретичарка затоа што предмет на нејзиното мислење биле луѓето, а не човекот како таков. Она што е од особен интерес за неа е злото и човештвото кое својот врховен израз го пронаоѓа во воените настани од првата половина на XX век. Тоа е предмет на студијата *Изворите на тоталитаризмот*. Арент се занимава со феноменот на тоталитарна држава и со нејзината идеологија на омразата со која се однесени во смрт десетици милиони човечки животи во минатовековните војни и револуции. Арент го смета антисемитизмот за еден од корените на тоталитарната диктатура. Иако за време на своето новинарско известување од судењето на човекот активен во концентрационите логорите, Ајхман, Арент била обвинувана дека го потценила – конкретно во тој случај Ајхмановиот антисемитизам (неговата одбрана е заснована на фактот дека не ги мразел Евреите, туку дека само ги извршувал Хитлеровите наредби), Х. Арент јасно говори дека антисемитизмот фактички е татко на тоталитаризмот. Секундарниот корен на тоталитаризмот таа го гледа во колонијалното завладување на Третиот Свет од страна на „белиот човек“. Овде таа укажува на исчезнувањето на традиционалните класи – работничка и капиталистичка – по Првата светска војна и настанувањето на феноменот на маси, односно појавата на т.н. толпа како слој во кој се слеваат отпадниците од сите поранешни класи. Империјализмот ја користи авторитарноста на таа толпа за свои цели, па доаѓа до сраснување на интересите на империјалистичките бизнисмени со оние на масата или на толпата. Во ова објаснување се вградени убедувањата дека тоталитаризмот започнува со презир кон она што постои. Вториот чекор е идејата која упатува на тоа дека нештата мора да се променат – без разлика како, сè е подобро од она што постои. Тоталитарните владетели го организираат овој вид масовна сентименталност, и со тоа што го организираат, го артикулираат, а со неговото артикулирање, го прават народот да го сака овој модел на промена и доминација со примена на терор. Целокупното толкување тесно се поврзува со идентитетот согледан колку низ призма на расата, толку и низ призмата на етникумот, но и на родот, во контекст на последниов аспект на идентитетот се мисли на женскиот идентитет и сексуална ориентација и трауматските последици кои се поврзуваат со овој аспект на егзистенција и еманципација кој се вградува во делот за интерпретацијата и компарацијата на романите во оваа теза.

Во **вториот дел** од истражувањето посветен на *проблемот на злото*, кандидатката се осврнува на студијата на Хана Арент *Човечката состојба* во која темата за злото е актуелизирана низ разбирањето на три активни принципи на човековото постоење. Во двете воведни поглавја и краток пролог, таа го осудува губењето на значењето на човекот и хуманоста поврзано со технолошкиот развој преку два примера: освојување на просторот и автоматизација на работата. Човекот ги губи основните претстави за своето постоење, својствените координати на она што го прави човек. Арент го истражува проблемот на злото поврзувајќи ги своите рефлексии со рефлексии блиски на претходните епохи при тоа досегнувајќи до епохата на антиката во која злото исто така е тема која е темелно дебатирана. Според перспективата на Арент врз злото се вградува специфична димензија на негово поимање позната во политичката филозофија како концепција за „баналноста на злото“. Оваа концепција многу добро ги доловува последиците од отстранувањето на човекот преку технологијата на дејствување, мислење и процеси на реализација. Тоа е концепција која го тематизира феноменот на т.н. тривијализација на злото што го прави возможен ужасот. Според оваа концепција за злото, оние кои убиле илјадници Евреи и луѓе, биле повеќе службени лица, отколку ладнокрвни криминалци. За нив тоа е работа каде што треба да се извршуваат зададените задачи. Ако тоа било истребување на еден народ, тоа го правеле. Со други зборови, сè додека чинот на зло е тривијализиран, неговата важност е минимизирана и вистинската природа е скриена, а неговите последици стануваат помалку значајни за сторителот. Кандидатката го развива своето рефлектирање врз оваа концепција за злото со укажувањата дека „едно е да се убиваат

илјадници луѓе по ред, гледајќи ги во очи, а друго е да се притисне копче и да добиете резултати од Хирошима или Нагасаки.“ Во суштина, таа во тезите за „злото“ се потпира на споредбата на два историски настани, имено овие два настана, холокаустот, како и многу други вакви дејствувања како оној со Хирошима се дел од индустријата на смртта. Тезата е овде поврзана со сознанијата за тоа дека смртта може да се практикува на индустриско ниво, преку технолошки методи.

Хана Арент е првата што предлага и биополитичка анализа на антисемитизмот, врз што во магистерската теза се посветува посебно внимание. Расната политика на нацистичка Германија, како што се укажува во ова истражување, се засновала на принципот на жртвено јагне. За да се започне војна, за голем процес на насилство во движење, потребен е капитал. И голем грев на еврејската заедница било тоа што таа го имала економскиот капитал во свои раце, а со тоа го поседувала и средството за водење војна. Евреите биле заедница што можела да го обезбеди овој капитал. Паралелно со рефлексите за капиталот и сопственоста на капиталот во рацете на Евреите, кандидатката ги анализира изговорите за антисемитизмот проширени со аспектите на религиозна, економска и масовна манипулација применувана врз една раса. Подложноста на луѓето на убедувања во можноста за постигнување еднакви права за сите е најдоброто оружје кое може да ги поттикне да веруваат и да дејствуваат во насока на постигнување на еднаквост, меѓутоа во овој контекст еднаквоста се мисли како достапно право само за една група и еден надреден ариевски состав од индивидуи припадници на иста раса. Правото на еднаквост може да има значење само за таа една, единствена ариевска раса. Другите само треба да се елиминираат, а меѓу нив секако се Евреите.

Паралелно со проблемите на злото, кандидатката во **третото поглавје** посветено на *разумот и баналноста на злото* ќе говори за толкувањата на Х.Арент на најголемите светски злодела кои се извршуваат од анонимните, луѓето, кои за да бидат доведени до состојбата да направат зло како геноцид, биле изложени на претходна подготовка и дехуманизација на нивната личност. Тоа подоцна ќе го забележиме во романите, посебно во ликот на Хана (од романот на Б.Шлинк под наслов *Читачот*). Хана Арент го изведува поимот *баналност на злото* врз основа на следење на процесот на судење на Ајхман и неговите реакции, таа со следење на изјавите на нацистичкиот офицер кој говори дека само извршувал наредби, дека нему не му било битно тоа што Евреите, кои ги качувал во возовите, ги водел во смрт, ќе ја изведе својата концепција за поимање на баналноста на злото. Со цитирање на одговорите на Ајхман од судницата, кандидатката го актуализира начинот на кој Арент размислувала за концепцијата „баналност“ на злото. Така, на прашањето дали се чувствува одговорен за истребувањето на Евреите, Ајхман во судницата одговарал: „Но, јас не ги истребив“. Арент дава логично објаснување на неговите изјави. Според неа, дехуманизацијата се врши токму во извршувањето наредби без критички став и проценка на моралната (не)правилност на акциите. При слепото извршување наредби, човекот не се наоѓа во состојба на размислување, а штоту не размислува, не е во состојба да разликува добро од лошо, морално од неморално, човечно од нечовечно.

Кандидатката во **четвртиот дел** каде се истражува *геноцидот и насилствата врз еврејските жени во гетото* се фокусира врз улогата на жените во контекст на холокаустот и периодот пред Втората светска војна. Во истражувањето на холокаустот, родот долго време бил занемаруван. Денес, темата се истражува подлабоко, овозможувајќи подобро да се разбере не само како Евреите умирале за време на холокаустот туку и како живееле во концентрационите кампови, како биле убивани или умирале. Така, со осврт врз сведоштва на преживевани од холокаустот или аналитичари на историјата, истражувањето објаснува дека различни историски студии споменуваат мајчински жртви за време на холокаустот, како што се жените кои избрале да ги придружуваат своите деца во смрт за да не бидат сами во последните моменти на Земјата. За време на „селекциите“ во Аушвиц – кога затворениците биле испраќани да живеат или да умрат – пристигнатите затвореници биле распоредувани според пол, старост, мајките и малите деца биле одделувани од мажите и од постарите момчиња, а

мајките со мали деца, заедно со постарите лица, биле автоматски испраќани во смрт. Воената култура, со својот култ на физичка сила, хегемонска мажественост и доминација над жените, многу придонела за сексуалните злосторства, особено кога станува збор за групните силувања. Како што истакнуваат феминистичките научници, во некои воени групи, групните силувања служеле како алатка за градење воено братство. Средства како алкохол, дрога биле катализатор за сексуални злосторства. Сеќавањата на преживеаните од холокаустот вклучуваат многу спомнувања на „пијани“ мажи, Германци, Романци, полицајци кои „барале млади жени“ во мрачните ноќни часови во тие години.

Кон деловите во кои се истражува злото, потоа концепцијата за баналноста на злото, злото и насилствата врз еврејските жени, кандидатката се фокусира во **петтиот дел** врз *формите на сексуално насилство*. Во овој дел од истражувањето се реферира на многу различни ситуации во кои Германците или нивните соработници силувале жени во касарните, во нивните домови или на работните места. За да го скријат злосторството, тие честопати по чинот на силување ги убивале жените. Според сеќавањата на преживеаните од холокаустот, се говори за тоа како војниците од различен ранг земале тинејџерки на возраст од 17 до 18 години од местата каде што престојувале со други Евреи, ги носеле во штала, ги силувале и потоа ги застрелувале. Групното силување било чест феномен за време на холокаустот. Групи насилници влегувале во бараки и силувале млади жени пред сите присутни. Оние што давале отпор биле тепани или убивани, а некои девојки и млади жени кои биле избрани специјално за сексуално малтретирање, тие биле избирани од постојните жители на гетата и камповите. Многу родители, во напорите да ги заштитат своите деца и покрај сите напори, честопати биле сведоци на брутално сексуално насилство врз нивните деца кое не можеле да го спречат или запрат. Ова предизвикувало длабоко чувство на вина и беспомошност. Жените кои се занимавале со проституција и со тоа го спасувале понекогаш својот живот, од таа ситуација на доближување до војниците, понекогаш извлекувале корист за животот и на други луѓе.

Во **шестиот дел** од анализата, трудот говори за *антиципациските активности* и со тоа го актуализира прашањето за тоа што е преземено во насока на *предвидувања и реакции*, односно активности кои се очекувале дека ќе бидат преземани од Германците во епохата пред и за време на Втората светска војна и применети во контекст на политиките на антисемитизам. Во овој контекст, а низ родова перспектива, кандидатката ги дефинира однесувањата на мажите и жените во деновите пред и за време на војната. Во раните денови на војната, повеќето Евреи верувале дека Германците се „дивилизирани“ и нема да им наштетат на жените и децата. Се претпоставувало дека само мажите се во „вистинска опасност“, затоа Евреите подготвиле специфични планови за заштита и спасување на мажите. Во формулирањето на планови за криење и бегство, обично им се давала предност на мажите. Исто така, им се давала предност на мажите и за визи за излез. Родовото специфично понижување на жените, принудени да се соблекуваат пред мажи, е забележано и во дневниците и мемоарите на нивните сопрузи, татковци и синови. Во периодот на престој во концентрационите логори, мажите биле под шок од намерната деградација и омаловажување на нивните жени. Мажите се осврнуваат на траумата од сопственото соблекување кога биле воведувани во концентрационите логори или претходно при домашните претреси во гетата и го опишуваат шокот од нивната присилна голотија и кризата од тоа што биле лишени од нивниот идентитет, индивидуалност и личност. Но, нивниот шок и деградација се зголемува кога станува збор за срамот и смртноста кај жените. Жените ги опишуваат истите чувства во ситуациите на сексуален напад кога се принудени да трпат претреси на телото и инвазивни „прегледи“ на интимни делови од нивните тела, меѓутоа разликата по однос на мажите била многу уочлива, иако не помалку ужасна. Во овој контекст голем дел од антиципираните и претпоставените дејствувања на Германците се покажало дека биле *превидени*, имено дека дејствувањата против *другата* раса се радикализирале до екстремни, незамисливи и неочекувани нивоа кои покажуваат дека Евреите како *други*

се изложени на исклучително болни процедури на реализација на насилства што е тешко да се верува дека тие биле применувани од луѓе врз луѓе.

Во седмиот дел од магистерскиот труд, кандидатката пристапува кон толкување и компарирање на романите „Читачот“, „Белиот хотел“ и „Парите на Хитлер.“ Романот „Читачот“ е едно од значајните дела на светската книжевност во кое се развива темата за улогата на жената, за насилството, за злото и геноцидот, како и за „неписменоста“ и за „несвесното“ дејствување во име на зададените задачи и изведување на редовни активности чија суштина е „масовно убивање“ на луѓето. „Читачот“ е приказна за љубовта, страста, посветеноста на една жена, но и приказна за моралната и историската одговорност, за вината и за жртвите. Романот е раскажан од перспектива на возрасен човек кој веќе ја преживеал првата љубов со необичната Хана Шмит, жена која е дваесет години постара од него, а врската со неа го обележува целиот негов живот. Таа е извор на голема страст, но таа, исто така, е и причина за најтешките внатрешни конфликти. Момчето, а подоцна и возрасниот Михаел ќе се соочи со тешка дилема врзана за судењето на Хана како воен злосторник. Авторот на „Читачот“ вешто го презентира тоа во романот, градејќи ликови како што се Хана и Махаел. Тоа се двете страни кои ги претставуваат насилникот и неговиот судија. Она со што кандидатката ја поврзува анализата на злото од страна на Хана Арент и на Михаел, клучниот наратор и протагонист во романот, е погледот и судот кој треба да биде донесен за насилникот. Онака како што Хана Арент контроверзно ја користи фразата „баналност на злото“ за да ги карактеризира постапките на Ајхман како член на нацистичкиот режим, особено неговата улога како главен архитект и извршител на геноцидното „конечно решение“ на Хитлер на „еврејскиот проблем“, така оваа проблематика се врзува за карактеризирање на женскиот лик во романот низ призмата на човекот кој во малдоста бил нејзин љубовник. Нејзините постапки се вина врзана за необјаснивите злосторства, таа е дел од нацистите кои безмилосно убиваат стотици Евреи затворени во објект запален до темел. Ако се применат врз делото на Бернхарт Шлинк темелните заклучоци на Арент во врска со Ајхман кој бил вклучен во програмата за геноцид и за неа не размислувал поинаку, ниту здраво расудувајќи, туку само со придржување до наредбата, тогаш е очигледно дека истоветно постапува и женскиот лик во романот. Таа е несвесна за злото што го нанесува поради отсуство на разум, вработување во оддели каде не е неопходна писменост, администрирање, туку само дејствување според упатства. Она што ја прави Хана необичен лик е нејзината постојана рамнодушност. Од самиот почеток на романот, па сè до самиот крај, Хана е лик кој не открива многу за себе – со текот на читањето се разложува психологијата на овој лик. На одреден начин, истото мислење што го има Хана Арент кога станува збор за Ајхман, а тоа се однесува на тоа дека Ајхман е конститутивно неспособен да направи проценка што би го направило страдањето на неговите жртви вистинско или очигледно за него се применува во фикцијата при судењето на жената која била дел од СС одредите и извршувала геноцид. Не е присуството на омраза она што му овозможило на Ајхман да го изврши геноцидот, туку отсуството на имагинативни капацитети кои ќе ги направат човечките и моралните димензии на неговите активности опипливи за него. Анализирајќи ги женските ликови, посебно женскиот лик во романот, односно Хана, се покажува колку е таа двојно или дуално окарактеризирана, од една страна е злосторник, од друга страна е жртва, таа, дури и како жртва е злосторник. Самата историја на настаните покажува дека оние што биле злосторници не знаеле секогаш со која цел го прават злоделото. Доцното морално образование и издигнување на Хана е сутерирано од фактот дека таа извршува самоубиство еден ден пред нејзиното евентуално ослободување од затвор и очигледно сака да надомести за жртвите преку постхумна парична донација. Авторот, исто така, поминува низ овој процес при пишувањето на книгата – самиот тој е дел од втората генерација на повоени генерации писатели. Целта на Германците од втората и третата повоена генерација е да најдат начин да се справат со вината од историјата по Втората светска војна што вклучува искрено признавање дека минатото навистина постоело, а

обидите да се отстранат грешките е невозможно, тие можат единствено да се анализираат и да водат кон освестување и вреднување на минатото и сегашноста.

Во **осмиот дел** од толкувањата, кандидатката се фокусира врз романот „Белиот хотел“ во врска со кој ќе укаже на тоа дека авторот Д.М.Томас ги поставува проблемите на сеќавањето, имагинацијата, историјата во врска индивидуа која е жена, жртва на холокаустот во Бабин Јар. Освен што во фикцијата го претставува вистинскиот историски настан на масакрот во Бабин Јар, Томас ја измислува и креира идентификацијата на историската личност Сигмунд Фројд во овој роман. Во „Белешка од авторот“ на почетокот на книгата, Томас објаснува дека неговиот Фројд е целосно измислен, иако се темели на вистински факти од животот на Фројд и на неговите дела и писма. Томас, според толкувањето на кандидатката, го фали вистинскиот Фројд како „откривач на големиот и убав модерен мит за психоанализата“, додавајќи дека под „мит“ тој подразбира „поетски, драматичен израз на скриена вистина“.

Романот започнува со замаглување на границите меѓу фактите и фикцијата. Женскиот лик во овој роман има голема улога кога станува збор за анализата на женските ликови жртви на холокаустот. Лиза Ердман е само една од многуте жени кои имаат судбина проследена со многу трауми само затоа што припаѓале на едно време во кое човечкиот живот немал некаква вредност. Таа е лик кој има сличности со ликовите од романите „Читачот“ и „Парите од Хитлер“. Она што ги спојува овие ликови не е само историскиот период туку, исто така, се и траумите. „Белиот хотел“ е пример на постмодерна фикција која е пишувана со повеќекратни наративни стилови и перспективи, со мешање на различни жанрови (писмо, песна, психоаналитичка студија на случај, реализам или реални / илузорни елементи), со проблематизирање на разликата меѓу историјата и фикцијата со која се доведува во прашање и улогата на авторот, авторитетот и автентичноста. Романот е анализиран низ сите шест дела од кои е составен, кандидатката упатува на „прологот“ како дел кој е напишан од измислени писма разменети меѓу Сигмунд Фројд, Шандор Ференци и Ханс Закс. Иако писмата се измислени, авторите се историски личности, а содржините на писмата вклучуваат историски реални настани и се однесуваат на историски реални текстови. Писмата, исто така, се однесуваат на пациент на Фројд. Писмата на Фројд, вклучуваат текстови создадени од овој измислен пациент; текстови на кои Фројд се повикува дека содржат експлицитна сексуална содржина, како халуцинации на невротичен пациент. Вториот дел од романот, со наслов „Дон Џовани“, содржи песна со сексуално имплицитна содржина, која ја имал гореспоменатиот пациент на Фројд и која вклучува опис на истите настани наведени во песната, по втор, во прозна форма. Две поеми се напишани од пациентка со име Ана Г., псевдоним даден од Фројд за Лиза Ердман, тоа е типично за психоаналитичките третмани на Фројд во неговиот реален живот. Студијата на случај на Ана Г. е претставена во стилот и формата на вистинска фројдовска студија на случај која започнала лечење во 1919 година. Во четвртиот дел, романот го претставува животот на Лиза од 1929 до 1936 година, каде се вградени клучни нешта за неа и нејзините однесувања. Во петтиот дел, раскажан во реалистичен стил, Лиза е во Киев во 1941 година, живее во гетото Подол со својот посинок, но е принудена да го напушти, заедно со другите Евреи, при што ќе биде застрелана во Бабин Јар. Делот, со наслов „Количката за спиење“, ја опишува Лиза како жена силувана од нацистички војници. Ова, исто така, е сцената каде што читателот ја открива причината за нејзините болки во јајчниците и левата дојка од што страда во текот на целата младост и возрасниот живот. Шестиот дел, „Кампот“, се случува во имагинарно место, најверојатно во Палестина. Тоа е место за лекување; надежно и оптимистичко. Крајот на романот ја прикажува Лиза која осознава дека градите и карлицата веќе не ја болат.

Со преглед врз фрагментарноста на одделните поглавја во романот, кандидатката оценува дека романот „Белиот хотел“ го предизвикува читателот не само со својата неконвенционална наративна структура туку и со слоевитоста на историските и измислените настани и стилови. Толкувањето на „Белиот хотел“ открива дека станува збор за роман кој ги актуализира границите на фикцијата, кој ја поставува приказната која трага по автентичен начин на разбирање на човекот, на хуманоста.

Д.М.Томас е автор кој, според толкувањата на кандидатката, го евидентира минувањето на времето, како и нестабилноста на меморијата во романот. Тој ја отсликува слоевитата природа на секоја индивидуа во контекст на историјата во повеќето приказни; масакрот во Бабин Јар зазема само триесет и две страници од романот со 274 страници, илустрирајќи дека холокаустот е само една нишка вградена во голем број поголеми индивидуални наративи. Томас практикува техники со кои укажува дека кога зборуваат живите и мртвите, тие зборуваат во приказни. Со романот, заклучува кандидатката, тој сутерира дека историчарите ги комбинираат фикцијата и историјата, не со едноставно додавање на романескни алатки во историското пишување, туку со проучување на литературата, како што измислениот Фројд ја проучува поезијата на Лиза, така се анализира фикцијата со преиспитувањата на нејзиното приближување кон историската вистина.

Во **деветтиот дел** од тезата, кандидатката во компарација со останатите романи го толкува романот „Парите на Хитлер“ од Радка Денемаркова. Во сржта на приказната е застрашувачката епизода на младата Гита Лаушман во времето кога таа се враќа, слаба и немоќна, од логорот, но е протерана од селото од чешките соседи кои го презеле стариот имот на нејзиното семејство. Гита е принудена да замине бидејќи нејзиниот живот е во опасност, меѓутоа таа не е во состојба да го стори тоа или тешко се движи. Во 2005 година, на 80 години, таа се враќа повторно, меѓутоа со документи кои докажуваат дека имотот на нејзиното семејство е погрешно конфискуван. Таа се среќава со луѓето од селото – сите се свесни за неправдата од пред многу години, но немоќни да ја признаат и себеси да се осудат. Во овие сцени, Денемаркова намерно ја протеза наративот над границите на реализмот, сликајќи слика на селаните претставени со живописна гротеска. „Парите од Хитлер“ е сместен во селото по име Пуклице. На чешки, овој збор означува пукнатина или расцеп. Тоа значи алузија на просторот од каде што се издвојуваат темните сенки на минатото. Навидум тивкото чешко село Пуклице, со мали бели куќи и овоштарници со јаболкници, се претвора во место на убиство и тортура. Романот ја раскажува приказната за Гита Лаушман во два дела и два различни временски периоди. Првата половина на романот се одвива во летото 1945 година. Тоа е наратив во прво лице (јас-форма), сите ситуации се прикажани од гледна точка на Гита. Таа е млада девојка, заминува од концентрациониот логор како сираче. Нејзините еврејски родители и нејзината сестра Рожалка загинаваат во логорот за истребување, а таа не знае ништо за нејзиниот постар брат Адолф / Адин. Гита решава да си замине дома во село Пуклице, но таму не е добредојдена. Други луѓе живеат во домот на нејзиното семејство и Гита ја гледаат како натрапник. Пред Војната, селаните достоинствено се однесувале кон богатото семејство Лаушман, но во повоениот период, локалното население го прогласува г.Лаушман за експлоататор и соработник со Германците. Тие се плашат дека Гита ќе го врати семејниот имот. За жителите на селото, Гита не се враќа како жртва, туку како предатор. Инаку, фактот дека нејзиното семејство било двојазично, дека таа учи на чешки јазик, но ги претпочита германската култура и јазик кој ги користи во комуникација со таткото доведува до повоени конфликти со селаните во кои Гита ја сметаат за Германка, а не за еврејска жртва на нацистите. Кога има шеснаесет години, исцрпена и депресивна откако ги преживеала нацистичките логори, таа сака да остане во својот дом, бидејќи нема друго место каде да оди. Таа, исто така, се надева дека ќе го види својот брат. Селаните по секоја цена сакаат да се ослободат од неа. Тие се однесуваат нехумано со неа, тепајќи ја, принудувајќи ја на робовска работа и обидувајќи се да ја изгладнуваат ја доведуваат до работ на смртта. За време на војната, нацистите насилно го наметнале еврејскиот идентитет врз Гита и нејзиното семејство, иако тие не се Евреи. По војната, Чесите сосила ѝ го наметнале германскиот идентитет на Гита. Повторно го прават тоа против нејзината волја. Со помош на чешкиот офицер, таа е ослободена од логорот каде ги казнуваат Германците и оди кај нејзината тетка Отла во Прага. Таа се враќа во селото Пуклице, меѓутоа е длабоко обележана од траумите што ги доживеала во повоена Прага. Насилствата во новиот контекст ги извршуваат Чесите. Ликот кој кандидатката го анализира живее во расколот на историските околности и противречни вреднувања и начела.

Конечната желба на главниот женски лик е да подигне спомен-обележје на нејзиниот татко во селото, при тоа не се грижи за имотот, таа сака да оствари признанија, правда, но и морална компензација. „Парите од Хитлер“ е навидум политички роман, но всушност е платформа за дискутирање на траумите на линија на односите меѓу Чесите-Германците-Евреите. Заплетот со историска и политичка содржина се реализира со суптилен јазик, бидејќи авторката ужива во богатството на јазикот, без присилување на симболика или асоцијации. Романот се занимава со влијанието на траумата врз жртвата по преживеаната траума во концентрациониот логор и новата траума во повоениот контекст, а произлезена од новите судења и агреси. Главниот женски лик е претставен како силна жена која станува лекара, меѓутоа нејзината нестабилност се покажува во деловите каде таа развива интензивните манифестации на доживувањето на неправдата и чувството на гнев. Нејзините монолози во книгата се многу сурови слики за страдањето. Тие се исполнети со емоционални попливи, мисли со кратки реченици. Лекарката во неа прави обдукција на сопствената личност. Наративот на Денемаркова користи конвенционални слики и симболи, како и неверојатни ситуации и сеќавања. Денемаркова ги нагласува сериозните, мрачни сцени, а наместа внесува мелодраматична емотивност во нејзиниот роман. Ликовите и ситуациите на „Парите на Хитлера“, се градени низ серија од конвенционални слики на практикување насилство.

Во заклучокот од трудот, кандидатката дава синтеза на концепциите на тоталитаризмот и геноцидот низ призма на филозофијата на Хана Арент, а во врска со интерпретативниот дел од темата, таа ги сублимира аналогиите во фикционалните наративи од романите „Читачот“, „Белиот хотел“ и „Парите на Хитлер“ во сложена компаративно изведена структура.

Заклучок

Магистерската теза под наслов „Компаративно толкување на романите: „Читаџот“ од Бернхард Шлинк, „Белиот хотел“ од Д. М. Томас и „Парите од Хитлер“ од Радка Денмаркова низ призма на филозофијата за тоталитаризмот и за геноцидот на Хана Аренд“ изработена од кандидатката Ивана Лозаноска претставува студија во која се споредуваат дела во кои се толкуваат концепцијата за опресијата во тоталитарните системи и геноцидот врз населението низ призмата на политичката филозофија на Хана Аренд. Тоа е студија која остварува истражување засновано на темелен и систематски пристап. Во неа толкувањето на книжевноста е остварено со примена на интердисциплинарен пристап на теоријата на книжевноста и политичката филозофија, психоанализата, теоријата на културата и херменевтиката.

Рецензентската комисијата позитивно ја оценува магистерската теза и цени дека по својот пристап, начинот на изработка и резултатите, трудот ги исполнува формалните и суштински норми на квалитетно истражување презентирани во рамките на приложениот труд. Магистерската теза претставува оригинален придонес во научноистражувачката дејност од областа на компаративната книжевност и културолошките анализи. Истражувањето изведено низ перспектива на политичката филозофија на Х.Аренд говори за современата епоха, тоа се фокусира врз категориите репрезентација, политика, роман, индивидуа, моќ, опресија, траума.

Врз основа на изнесените согледувања, рецензентската комисија му предлага на Наставно-научниот совет на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ да ја прифати позитивната рецензија, да го усвои извештајот за магистерската теза на кандидатката Ивана Лозаноска и да ѝ одобри јавно да ја реализира одбраната на магистерската теза.

Скопје, 29.04.2022

Рецензентска комисија

Проф.д-р Славица Србиновска

Проф.д-р Маја Бојациевска

Проф.д-р Ирина Талевска

